mus. P parapeto išorinėje pusėje įmūrytas dolomitinis akmuo su iškaltomis raidėmis MJP bei virš jų iškaltais kampuočiu ir skriestuvu. Tiltas-užtvanka pastatyta iš 25x12,5x6, 25,5x12,5x6,5 cm dydžio plytų. Skiedinys šviesiai pilkas, maišytas su kalkėmis. Pamatams bei šlaitų sutvirtinimui naudoti įvairaus skersmens akmenys.

Siekiant įrengti požeminę gaudomąją dreną buvo kasamos trasos. Bendras kastų trasų ilgis buvo 100 m. Bendras tirtas plotas – 106 m^2.

Tilto-užtvankos P pusėje 30 cm gylyje pradėjo rinktis paviršinis vanduo. Arčiau tilto-užtvankos matosi pavieniai akmenys, naudoti kaip kranto ir šlaitų sutvirtinimai.

3 m storio molio sluoksnis tilto-užtvankos R ir V pusėse ir tarp molio atrastas degėsių sluoksnis su radiniais rodo, kad šis molio sluoksnis supiltinis. Po moliu tilto-užtvankos R dalyje randamas ežero sąnašų sluoksnis rodo, kad ši dalis buvo pilama ant tvenkiamos upės dugno. Šioje vietoje galėjo eiti senoji Apaščios upės vaga. Tilto-užtvankos V dalyje apie 3 m molio sluoksnis supiltas ant dolomitinių klinčių.

1860 m. pastatytas tiltas-užtvanka buvo su keturiais ledolaužiais, nuo statinio į P pusę buvo nutolusiais 2 m. Ledolaužiai buvę prie „porinių" arkų, skaičiuojant iš R pusės. Po 1995 m. restauravimo jie nebeatstatyti. Ties 2–3, 4–5, 6–7, 8–9 arka, skaičiuojant nuo R pusės, 50 cm gylyje rastos medinės konstrukcijos. Atkasti R–V kryptimi sunerti 20–22 cm storio, 80–150 cm ilgio rąstų fragmentai (XXXIV pav.). Ties 4–5 arka ant rąstų buvo paklotos 5 cm storio ir 20 cm pločio lentos. Jų išlikęs ilgis – 80 cm. Kitose vietose lentų pakloto nerasta, išskyrus 9 arką. Todėl nežinoma, ar lentos buvo sukaltos ištisai. Ties 9 arka surastos „grindys", sudarančios nuolydį ežero link. Medinės konstrukcijos, sudarydamos nuolydį, palengvindavo vandens nutekėjimą. Žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu nustatyta, kad 1860 m. tilto-užtvankos konstrukcijoje naudotos medinės dalys.

BRIDGE-DAM OF THE ASTRAVAS MANOR

In 2005 in the vicinity of the bridge-dam built in 1860, considering the planned construction of an underground drainage system, the total area of 106 m^2 was investigated. It was established that the dam was made of an up to 3 m thick layer of clay, and that it had 4 wooden starlings (Fig. XXXIV).

ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI JONO PUZINO GIMTINĖS VIETOJE SVARONIŲ KAIME

Arūnas PUŠKORIUS

2005 m. liepos mėnesį Svaronių kaime (Ukmergės r.), valstybės saugomų kultūros vertybių registre pažymėtame objekte I 157, profesoriaus Jono Puzino (1905–1978) sodybos vietoje jo šimtųjų gimimo metinių proga vykdytas projektas, kurio viena iš dalių buvo sodybvietės tvarkymas. Planuota sutvarkyti sodybos aplinką, archeologijos metodais ištirti sodybos gyvenamojo pastato liekanas, išžvalgyti sodybos teritoriją. Siekta surinkti

Profesorių pažinojusių žmonių atsiminimus, sukaupti archyvinius duomenis apie Svaronių kaimą bei Profesoriaus gimtosios sodybos istoriją.

Jono Puzino gimtosios sodybos vieta tvarkyta minint jo 85 metų gimimo sukaktį 1990 m. Tuomet, 1990 m. rudenį, praėjus vos keliems mėnesiams po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo, Lietuvos archeologai atvyko į Jono Puzino gimtinę ir aptvarkė aplinką, sodyboje buvusio gyvenamojo pastato viduje pasodino ąžuoliuką. Pagal mokytojo ir dailininko Mykolo Striogos projektą, iš vieno sodybos ūkinio pastato paėmus plokščią akmenį buvo pastatytas paminklas. Prie akmens buvo pritvirtinta metalinė plokštė su įrašu „Čia, Svaronių kaime stovėjusioje Motiejaus Puzino sodyboje 1905 metų spalio 1 dieną (rugsėjo 18 dieną) gimė archeologas profesorius daktaras Jonas Puzinas“ ir ornamentuotu kryžiumi.

Iki 2005 m. J. Puzino gimtosios sodybos vietą žymėjo žole apaugę gyvenamojo namo pamatai. Kitų pastatų lokalizacija buvo neaiški.

Archeologinių tyrimų metu ištirtas 242 m^2 plotas – gyvenamojo pastato liekanos ir teritorija į P nuo jo. Iš viso įvairaus pobūdžio archeologiniai tyrimai buvo atlikti teritorijoje, apimančioje beveik 2900 m^2 plotą.

Gyvenamasis pastatas buvo 17–18 m ilgio ir 7 m pločio, tiksliai orientuotas Š–P kryptimi. Pastato P dalyje buvo gyvenamoji 6x7 m dydžio patalpa su krosnimi ŠR kampe. Kita nedidelė 3,5x5 m gyvenamoji patalpa buvo centrinėje pastato dalyje, prie pastato R sienos. Į V nuo jos buvo 5x2,5 m dydžio prieangis. Pastato Š dalyje buvo 6x7 m dydžio kamara, tačiau jos tikrasis ilgis nėra aiškus, nes Š sienos akmeninis pamatas buvo išlikęs fragmentiškai. Visame pastate buvo asla, kuri plūkta ant akmeninio pagrindo (XXXV pav.).

Pagal Jono Usonio atsiminimus, tik mažajame kambarėlyje buvo medinės grindys. Gyvenamasis pastatas buvo šiaudiniu stogu, keturšlaitis, ręstas iš tašytų rąstų ant akmeninių pamatų. Du nedideli langai buvo P sienoje, du – V sienoje ir vienas – R.

Į pastatą buvo patenkama iš V (kiemo) pusės, pirmiausia įeinant į prieangį. Įėjimas į pastatą buvo grįstas 4x6 m dydžio akmenų grindiniu, kurio V dalyje užfiksuoti du siauri akmeniniai takeliai. Vienas jų vedė į svirną ir ratinę (vazaunę), stovėjusią į V nuo gyvenamojo namo, kitas – į tvarto pusę (ŠV kryptimi). Archeologiškai tiriant aptiktas grindinys priešais įėjimą į pastatą buvo gerokai didesnis, nei pasakojo amžininkai (XXXVI pav.). Profesoriaus gyvenimo šioje sodyboje metu grindinys jau buvo užpiltas žemėmis ir jo matėsi labai mažai.

Archeologiškai buvo ištirtas ir plotas į P nuo gyvenamojo namo. Iš viso buvo atidengtas 54 m^2 plotas. Jame aptikti XIX a. pirmoje pusėje nugriauto pastato likučiai, užfiksuotos šio pastato krosnies liekanos. Pastato išplanavimas liko neaiškus, nes liekanos labai fragmentiškos.

Metalo detektoriais buvo iššvalgyta kiemo teritorija – iš viso apie 2650 m^2. Šiam tikslui įgyvendinti buvo pasitelkti entuziastingiausi archeologai (XXXVII pav.). Surinkta daug įvairių metalinių ūkinės paskirties dirbinių bei kitokių radinių, daugiausia siejamų su XX a. pirmosios pusės bei jo vidurio ūkine žmonių veikla.

Surastas kultūrinis sluoksnis gyvenamojo pastato aplinkoje yra datuojamas XIX a. pirmąja puse – XX a. šeštuoju dešimtmečiu. Apie 1957 m. sodyba buvo išardyta kartu su

kitais pastatais. Ardant gyvenamąjį pastatą jo būklė jau buvo labai bloga.

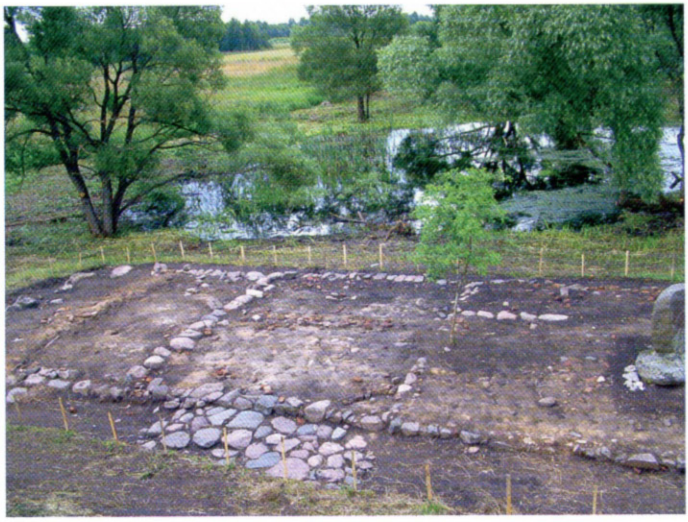
Žinoma, kad sodybai, be minėtų pastatų, priklausė ir didelis klojimas, pastatytas atokiau į Š, kad per gaisrą ugnis nepasiektų ir kitų pastatų. Klojimo vietos lokalizuoti nepavyko. Likviduojant sodybą XX a. viduryje jis, kaip ir ratinė su svirnu, buvo visiškai sunaikintas. Tarp svirno ir gyvenamojo namo buvo šulinys, kuris nebuvo lokalizuotas.

Istoriniai duomenys ir archyviniai šaltiniai apie XIX a. Svaronių dvarelį, kurio dalį nusipirko Profesoriaus tėvas Motiejus Puzinas kartu su draugu Adomu Burneikiu, yra negausūs. Surinkti išsamesnius duomenis apie Svaronių kaimo ir dvarelio istoriją yra sunku, nes dvarelis buvo per mažas, kad figūruotų svarbesniuose dokumentuose. Surastas 1872 m. dokumentas liudija, kad šio dvarelio savininko Podrezo finansinė padėtis buvo nestabili, ir Svaronių dvarelis buvo ne kartą užstatytas. Tikėtina, kad Adomas Burneikis ir Motiejus Puzinas 1893 m. nusipirko iš šio dvarininko Podrezo dvarelio žemę ar dvarelio dalį (iš viso penkis valakus žemės) su kai kuriais ar net visais pastatais. Kad toje vietoje galėjo būti dvarelis, liudija ir minimas didelis dabar beveik visiškai iškirstas sodas, esantis atokiau į P, taip pat šalia esantys du tvenkiniai.

Profesoriaus Jono Puzino gimtosios sodybos ir aplinkos tvarkymo projektą vykdė ir mokslinius tyrimus kuravo KPIP. Projekto vadovai – Zenonas Baubonis (4 pav.) ir straipsnio autorius nuoširdžiai dėkoja kolegoms archeologams: habil. dr. V. Urbanavičiui, prof. dr. A. Luchtanui, dr. G. Zabielai, dr. G. Vėliui, dr. G. Rackevičiui, dr. A. Bliujienei, dr. V. Vaitkevičiui, S. Urbanavičienei, G. Striškai ir E. Striškienei, L. Kurilai, R. Kraujaliui, V. Steponaičiui, O. Fediajevui bei visiems kitiems, įvairiai prisidėjusiems prie šio projekto įgyvendinimo išsaugant šviesų Profesoriaus Jono Puzino atminimą (XXXVIII pav.). Atskirai norisi padėkoti ponui Benediktui Urbanavičiui, viskuo nuoširdžiai padėjusiam šio projekto metu.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF THE SITE OF THE NATIVE HOUSE OF JONAS PUZINAS IN THE SVARONYS VILLAGE

In July 2005 on the occasion of the centenary celebration of the birth of professor Jonas Puzinas (1905–1978), the farther of professional Lithuanian archaeology, rearrangement of the site of his native house destroyed in about 1957 located at the Svaronys village (Ukmergė district) was carried out. Investigation of the dwelling house remains and survey of its surroundings made an integral part of the works performed. After investigating the area of 242 m^2 covering the former dwelling house site, the foundation with the dimensions of 18x7 m with the stove at the NE corner was discovered (Fig. XXXV, XXXVI). The dwelling house had 4 rooms. Investigation of the area of 54 m^2 stretching S from the dwelling house revealed structural remains of the building and the stove destroyed in the first half of the 19th century. The territory of the yard (about 2650 m^2 in total) was surveyed with metal detectors. A lot of metal finds of the first half and mid 20th century were found. The project of professor Jonas Puzinas native house and its surroundings arrangement was carried out by the KPIP (project manager – Zenonas Baubonis) (Fig. XXXVII, XXXVIII).

XXXV pav. J. Puzino sodybos gyvenamojo namo liekanos archeologinių darbų metu iš V pusės. *A. Puškoriaus nuotr.*
Fig. XXXV. Structural remains of the dwelling house of the natyve house of J. Puzinas from the W side.

XXXVI. Gyvenamojo namo pamatai baigus archeologinius tyrimus. Grindinio priešais įėjimą į namą liekanos iš V pusės. *A. Puškoriaus nuotr.*
Fig. XXXVI. Foundation of the dwelling house after the archaeological excavations; remains of the stone pavement at the front door from the W side.

XXXVII pav. Renginio, kurio metu metalo detektoriais buvo žvalgoma sodybos teritorija, dalyviai. *A. Puškoriaus nuotr.*
Fig. XXXVII. Participants of the homestead territory surveying with metal detectors.

XXXVIII. Projekto vadovas Zenonas Baubonis šventinio renginio metu supažindina su projekto rezultatais. *A. Puškoriaus nuotr.*
Fig. XXXVIII. Project manager Zenonas Baubonis introducing the archaeological investigation results during the celebration.